

Polemiky na cestě literárním polem

Anna Housková
Univerzita Karlova

anna.houskova@ff.cuni.cz

POLEMICS ON THE WAY THROUGH THE LITERARY FIELD

The article follows Vladimír Svatoň's comparative approach to literature in its practical application in three polemical debates: one on the concept of modern poetry at the beginning of the 1960s, one on the publishing of texts on literary theory in the period of "normalization" after the Russian occupation, and one on the conception of Slavic studies in the 1990s. These debates form a part of the delineation of the literary field in the political changes in Czech culture. In these occasional texts, we can clearly see Svatoň uniquely consistent thought in the face of the discontinuities of our history.

KLÍČOVÁ SLOVA:

Vladimír Svatoň — polemiky — literární pole — slavistika

Vladimír Svatoň — polemics — literary field — Slavic studies

DOI

<https://doi.org/10.14712/23366729.2020.2.6>

Vydané i nevydané texty Vladimíra Svatoně mají napříč časem dvojí osu. První, horizontální, je dána jeho zájmem o komparatistiku, o otázky kulturního kontextu: s ojedinelou erudicí reflektuje specifičnost Ruska a povahu evropské kultury, v mnoha obměnách se vrací k jejímu vnitřnímu napětí mezi vědomím historickým a logickým, empirickým a inteligibilním.¹ A vertikální osu tvoří Svatoňova záliba v poezii, jeho vnímavost k literárnímu umění jako „dění smyslu“: poezii je mu každé psané dílo, básnické a prozaické, s ostrým smyslem pro jazyk při četbě i při teoretické reflexi. Tyto dvě osy — šířka kultury, hloubka poezie — se mnohočetně protínají v kterémkoli momentu, jen se přepíná zaostření z dvojice text a kontext na dvojici „osmyslení“ a „předchůdná půda smyslu“.

Vyrovnané spojení erudované reflexe s múzičností, autorského typu profesorského s básnickým není u literárních historiků samozřejmostí: najdeme je u nejvýznamnějších osobností evropského a amerického myšlení o literatuře.

Pro Vladimíra Svatoně bylo myšlení a psaní o literatuře způsobem života. Jeho bibliografie je obdivuhodná množstvím publikací a jejich zaručenou kvalitou po šedesát let. V dochovaném Svatoňově archivu je tato životní soustředěnost zvláště pa-

1 Svatoň 2017, s. 140.

trná v příležitostných textech, v „poznámkách na okraj“: právě v nich je nejzjevnější osobní garance. Ostatně „na okraj“ vznikaly i jeho literárněhistorické studie, často v podobě rozsáhlých doslovů nebo předmluv k vlastním edičním počínům. Měl systematické myšlení, ale neusedal k psaní systematických monografií.

Vztah Vladimíra Svatoně k poezii se v jeho archivu ukáže i složkou vlastních překladů básní, překvapivou, protože jinak nepřekládal: básní Achmatovové, Cvetajevové a zejména Osipa Mandelštama, k němuž se chtěl někdy dostat také podstatnější studií. K úvahám jak o literárních dílech, tak o kulturních regionech se vztahují zápisníky, jichž je v archivu uchováno osmnáct, kontinuitně z posledních čtyřiceti let. Je v nich neustálé jiskření myšlenek a interpretačních nápadů (jen jeden příklad: „Švejk a romantismus“ a k tomu tři poznámky: romantická ironie, Novalis, Puškinův Don Juan). Zcela poslední zápis se vztahuje k poezii:

7. 4. 2018 (co zůstalo stranou v rec. na Kosákovou)

... Zásadní problém: zda literatura vyjadřuje pouze osobní stanovisko pisatele, nebo zda naopak se pisatel snaží prodrat k něčemu, co je nad ním, ale ne mimo něho, protože on je součástí toho celku „nad“. Pokud jde o to „nad ním“, pak s tím souvisí geniální Eichenbaumova myšlenka, že novou formu je třeba nikoli „vymyslet“, ale „objevit“ tak, jako se objevují matematické nebo fyzikální zákony. Není to pouhá „tradice“: „tradice“ je jakýsi kolektivní relativismus.²

A o poezii šlo také o padesát sedm let dříve v první z polemik, na které se zde zaměřím.

V archivu Vladimíra Svatoně jsou uloženy troje desky s materiály k vlastním polemikám od počátku šedesátých let. Jestliže je po desetiletí uchovával, měly pro něho jak osobní, tak dobovou cenu. Při bližším pohledu dokládají soustředěnost jeho myšlení i politické přerývy v české kultuře a v dráze jeho generace. Generace velmi silné, k níž patřily osobnosti jako Oldřich Král, Milan Jankovič, Miroslav Červenka, Jiří Opelík, Přemysl Blažíček, Josef Forbelský.

POLEMKA O TVARDOVSKÉM (1961/62)

Nejstarší materiál, nadepsaný „Polemika o Tvardovském“, je z prosince 1961 a prvních měsíců roku 1962. V *Literárních novinách* z 16. prosince 1961 publikoval Vladimír Svatoň článek „Tvardovskij dnes“. Nejde o klasickou recenzi, ale o kritické mínění o poémě *Za dálkou dálka* v kontextu celého Tvardovského díla. Vystoupit kriticky bylo dosti troufalé, protože v Sovětském svazu dostal Alexandr Tvardovskij právě za tuto báseň Leninovu cenu. Na rozdíl od předchozích Tvardovského knih, jichž si Svatoň cení, tuto skladbu považuje za netvůrčí.

Všechno, co Tvardovskij říká, je nesmírně sympatické (málokde jsme četli tak otevřená, moudrá, tvrdá i bolestná slova o Stalinovi jako právě zde), sotva však

2 Archiv Vladimíra Svatoně. Památník národního písemnictví.

to budeme pokládat za báseň v pravém slova smyslu. V jeho práci nám chybí to, čeho se nelze domyslet, co člověk musí nějak bezprostředně vstřebat a co vlastně vyznačuje celistvé básnické uchopení světa.³

Zásadně se tato poéma liší od mladé sovětské poezie nebo i od filmů, které přinesly „především obnovené, zjitřené vidění světa, jakousi ‚zvýšenou teploturu‘ ve vztahu ke skutečnosti“.

Pro Vladimíra Svatoň je tedy básnické dílo v diltheyovském smyslu nejpronikavějším poznáním světa — kdežto v Tvardovského básni svět jen mívá za okny vlaku (v přeneseném i doslovném smyslu).

Poetiku básně *Za dálkou dálka* dal Svatoň do souvislosti s ohlasy folklorního verše. „Pravidelné plynutí rytmu, verše, strofy čtenáře jaksí ukolébá a konejší, ba řekl bych, vytváří jakousi distanci mezi ním a skutečností“. V Tvardovského jazyce (ještě více než v překladu O. Maškové) spatřuje „vyježděnost, uhlazenost, hotovost“.

Dálka za dálkou tím však poklesla na glosu ke dni: [...] vleče za sebou monotónii, mnohomluvnost, versifikaci (vzpomeňme na verše: „Kraj od Uralu ke Kolymně, / má Sibiř, Sibiř veliká / kraj, který k obrovité Číně / svým ramenem se přimyká.“)⁴

Článek vyvolal obecnější diskusi o modernosti v poezii, do které se v lednu a v únoru 1962 v *Literárních novinách* každý týden zapojilo postupně osm autorů: Miroslav Drozda, Josef Hanzlík, Karel Šiktanc, Jiří Šotola, Miroslav Červenka, Josef Kainar, Jan Čištíň, Josef Rybák. A v květnu 1962 ještě vyšel v *Plameni* rozsáhlejší článek Jiřího Honzíka.

Starší kolega rusista Miroslav Drozda v první reakci ocenil Svatoňovu otevřenost, bez ohledu na velmi kladné ocenění této poémy v Sovětském svazu. Odmítl však, že by tradiční rýmovaná „konejšivá“ poezie nebyla moderní. Tvardovského verš „nese rozmluvu od srdce k srdci, předává její téma z řádky do řádky. Nebojí se ani toho, že se ocitne v nebezpečném sousedství říkánky nebo rytmizovaného fejetonu.“ V poémě *Za dálkou dálka* dokonce „zní jeho osobní hlas, jeho subjektivita nejplnější. [...] Je hlediskem člověka nikoli rozeklaného, ale dělného, socialistického.“ V závěru Drozda zopakoval: „Věřím v poezii srdečné sdílnosti a družnosti, v poezii rozmluvy od srdce k srdci uprostřed dobrého díla, v poezii prostého dění věcí.“⁵ Je patrné, že Svatoňova formulace o „zvýšené teplotuře“ ve vztahu ke skutečnosti zůstává živější.

K druhému příspěvku od básníka Josefa Hanzlíka redakce předesílá, že se s názory v polemice nemusí shodovat, a zaujme k nim stanovisko po otištění dalších hlasů; šéfredaktorem *Literárních novin* byl v té době Josef Rybák. Mladý, čtyřiadvacetiletý Hanzlík přesně postihl, že Svatoň „[v] zásadě zapochyboval o uměleckých hodnotách poémy“ a ztotožnil se s jeho názory. Obrátil pozornost na obecnější otázku „onoho věčného problému modernosti, neboť modernost (nebo současnost) patří v našich literárních sporech k pojmům opravdu nejspornějším.“ A dále: „Moderní báseň je dnes

3 Svatoň 1961, s. 5. Následující citace jsou z téže publikace.

4 Tamtéž.

5 Drozda 1962, s. 3.

stejně jako před tisíci lety především ‚báseň o sobě‘.⁶ Typ literární formy, tradiční nebo nepravidelný verš, zde považuje Hanzlík za podružný.

Další příspěvky diskutovaly právě o tomto aspektu, nesouhlasily s nárokem na „čistou poezii“ (Šolola), hájily modernost i písňové intonace, hudbu v poezii (Červenka, Kainar). Josef Rybák udělal za polemikou tečku prohlášením: „Současná, dnešní, závažná poezie může být jen poezie velikých myšlenek.“⁷

Jiří Honzík takové vyústění nepřijal a v *Plameni* vrátil diskusi na rusistické pole: souhlasil s Drozdou, zčásti i se Svatoněm, ovšem nikoli s jeho kritikou nedostatku poezie:

prohlašuje se u Svatoně celkem nepokrytě za skutečně moderní, skutečně básnický jen jistý druh poezie [...]. A to je právě to, co vyčítám Svatoňovi i všem, za které chtě nechtě mluvím: že ve jménu své představy ideální poezie našich dní přehlédli, odmítli nebo obklopili mlčením knihu tak vysoce soudobou a aktuální, tak vřele přijatou a hodnocenou v zemi svého původu, jako je *Za dálkou dálka*.⁸

Ať byly názory jakékoli, šlo v této debatě o poezii, o věc samu. Vladimír Svatoň otevřel téma, vyvolal diskusi o něco dříve, než se pomalu začínala kulturní atmosféra uvolňovat.⁹ Jemu a jeho vrstevníkům bylo třicet a měli před sebou souvislých jen osm devět let.

„TAHANICE“ O BACHTINA (1979)

Zásadně jiná atmosféra vystoupí z dokumentů v deskách „Tahanice kolem mého doslovu k Bachtinově (Medvědově) knize o formalismu“. Tzv. normalizace v okupované zemi přinesla v sedmdesátých letech kulturní zatmění. V této drobné „tahanici“ je vidět, jak i to málo, co mohlo vyjít, stálo editory vyčerpávající úsilí.

Vladimír Svatoň u nás první upozornil na rané Bachtinovy práce a připravil pro Lidové nakladatelství jejich české vydání se svým doslovem. Ten musel být schvalován a dostal negativní posudek od J. Heřtové, která působila na akademickém místě více z ideových než odborných důvodů. Na její doporučení, aby text přepracoval věcně i stylisticky, píše V. Svatoň v srpnu 1979 v dopise redaktorovi J. Fraňkovi:

Se svým doslovem nejsem nijak spokojen. Během práce jsem si teprve ujasňoval určité problémy a stále s tím nejsem hotov, pokud vůbec lze být s těmito problémy hotov [...]. Také neodmítám o svých pracích diskutovat: třetinu života jsem strávil diskusemi.

Ale.

6 Hanzlík 1962, s. 3.

7 Rybák 1962, s. 4.

8 Honzík 1962, s. 111–112.

9 Patrně to začne být v roce 1963: revize politických procesů, liblická konference o Kafkovi, Hrabalova *Perlička na dně*, Kunderovy *Směšné lásky*, státní cena za *Majitele klíčů*, Havlova *Zahradní slavnost* atd.

Jistě jsi také učinil zkušenost, že přesáhnou-li názorové rozdíly jistou míru, ztrácí diskuse jakýkoliv smysl. Tento pocit jsem měl vždycky, kdykoli jsem zaslechl nebo si přečetl nějaký projev paní dr. Heřtové. Rovněž si myslím, že nevznikne nikomu žádná újma, nebudu-li tisknout: ovšem, tisknu-li, tisknu proto, abych říkal své názory a nikoliv názory někoho jiného. Myslím, že přistupuješ k věci se stejnými pocity i ty.¹⁰

Po všech peripetiích vyjádřil Jiří Franěk v dopise V. Svatoňovi z 22. srpna 1979 celé to úmorné plýtvání energií tvůrčích lidí: „Já se domnívám, že se věc dá pořád ještě zachránit, ale už mně také docházejí síly a nevím, zda to je na tolika frontách ubránitelné a zda je má dřina ekvivalentní výsledku!“

Druhý, doporučující posudek na Svatoňův doslov napsal rusista Miloslav Jehlička; a své „Stanovisko“, převážně kladné, přidal 4. září 1979 i Jaroslav Sekera, jenž vedl v Lidovém nakladatelství edici Kmen. Je vidět, jak se z jednoho doslovu stal „případ“. Vyjádření docenta Sekery rovněž naznačuje taktiky editorů, jak při vydání nenarazit:

Chce-li se autor spolu s námi vyhnout možné a zbytečné kousavosti kritiky, doporučuji změny či dodatky v naznačeném směru (ostatně snadno proveditelné několikavětým připodotknutím či podobně), když celkově považuji doslov za mimořádně zdařilý...

A v průvodním dopise V. Svatoňovi Jaroslav Sekera vylehčeně podotýká: „Opravdu si myslím, že dvě tři věty mohou věc napravit, což lze provést okamžitě a — jak se u nás říká — „na koleně“ (nemusí být ani vlastní...)“

Snad stojí za to připomenout tyto „dobové tance“, které se kromě u těch, kdo je ještě pamatují, vytrácejí z povědomí o oné zvrácené době: i odborníkům, kteří zůstali ve svých předchozích zaměstnáních a mohli publikovat, neustále podrážděla nohy a radikálně omezila jejich práci. A pro Svatoňovu generaci, kterou „normalizace“ zastihla ve čtyřicítce, což bývá v humanitních vědách vrchol dozrání, přelomila — a některým zničila — odbornou dráhu. Louis Aragon se po srpnu 1968 právem u nás obával „Biafry ducha“.¹¹

Nejzajímavější na tomto materiálu je možná fakt, že Vladimír Svatoň své pojetí dvojího modelu literárního díla formuloval v dopise J. Sekerovi, nikoli v textu doslovu:

Existuje v zásadě dvojitý model uměleckého díla. Prvým bychom mohli nazvat hegelovský, který chápe umělecký výtvar jako obrazné sdělení určité ideje, sdělení poněkud méně jasné nežli vyjádření explicitní, avšak zato citově působivější. Smyslem tohoto sdělení je vnuknout vnímateli určité postoje. (Tradice tohoto názoru je ovšem starší než Hegel.) Druhý názor by bylo možno nazvat kantovský, který chápe umělecký výtvar jako výzvu k „osmyslení“, jehož definitivní podoba není předem limitována: v zásadě je tu vidět stejný princip

10 Archiv Vladimíra Svatoně. Památník národního písemnictví. Z archivu pocházejí i následující citáty.

11 Aragon 1968.

jako v Kantově gnoseologii (věc o sobě). Smyslem tohoto pochopení díla je vytvoření situace, kde subjekt vnímatele vystupuje ne jako „ovlivňovaný“, ale jako tvůrce, aktivní hledač smyslu. Je zřejmé, že modernímu umění sedí více druhý model [...]. Formalisté dosti nedůsledně a konfúzně hájili tento druhý model. Bachtin vystihl jejich konfúznost a prohloubil jejich pojetí uměleckého díla. V pojmu dialogičnosti vyjádřil tento neukončený proces „osmyslování“. Přiznám se, že je mi toto stanovisko bližší nežli názor hegelovský. (Myslím, že poprvé rozlišil toto pojetí již v antice novoplatonik Próklos: jak je vidět, otázka „zastarávání“ je v myšlení dosti sporná...)

A vysvětluje, že v doslovu na to radši jasně neupozornil, neboť zatímco „hegelovské pojetí je velice vžité, protože je „pedagogické“ (a z řady jiných důvodů)“, ono druhé pojetí „není příliš populární. Nejsem si proto jist, že by musilo být předmětem jen objektivní odborné diskuse [...]; nemám proto zájem, aby celá záležitost vyvolala přílišnou pozornost, tím méně pak o diskuse s lidmi, kteří neusilují o pochopení věcí.“ V atmosféře ideologického cenzurování se jasné formulování nemarxistického názoru přesunulo z publikovatelných textů do redakční soukromé korespondence, o to obsažnější.

POLEMKA O SLAVISTICE (1990)

Konečně třetí desky ve Svatoňově archivu nadepsané „Polemiky o rusistiku a slavistiku“ obsahují výtisky *Literárních novin* z října až prosince 1990. Toto téma patřilo k řadě reformních úvah a akcí Vladimíra Svatoňe v daném roce. Od konce listopadu 1989 se velmi energicky zapojil do změn v Československé akademii věd. V Ústavu pro českou a světovou literaturu navrhl koncepční reorganizaci filologických časopisů, která vedla k založení *Světa literatury* a následně ke komparatistickému pojetí výzkumu světové literatury — včetně dosud izolované literatury ruské — v propojení s českou kulturou.¹²

Polemiku o slavistice zahájil Vladimír Svatoň principiálním článkem „Slované a slavistika“ v *Literárních novinách* z 11. října 1990. V návaznosti na kritickou glosu Vlasty Strakové (otištěnou tamtéž v srpnu) deklaruje potřebu obrodit studium literatur psaných ve slovanských jazycích v jeho podstatě, dát mu jiný základ. Tím je pro něho celoživotně komparatistika v evropském kontextu. Proto přišel s ostrou zásadní kritikou slavistiky, která v posledních šedesáti či sedmdesáti letech nepřinesla originální pohledy a inspirace. Problém spočívá v samém vymezení předmětu studia, který předpokládá existenci Slovanstva jako kulturního celku: „Skrytým předpokladem slavistiky je myšlenka, že Slovanstvo tvoří historickou jednotu, zvláštní kulturní oblast, a tedy i specifický předmět studia...“ Taková celistvost je však konstrukt, který se nezakládá na realitě národů s rozdílnou kulturní tradicí. V pokusech o vymezení národní identity jsou na první pohled zřejmé rozdíly mezi nimi, například mezi kulturou ruskou a českou:

12 Viz „Založení časopisu *Svět literatury* v dokumentech“ v tomto čísle *Světa literatury*.

V době, kdy v české literární vědě působila řada osobností (Mukařovský, Vodička, Jiráť), slavistika pořádá myšlenkově nevýrazná kompendia okrajových vědomostí. Lze dokonce říci, že autentické studium slovanských literatur se rozvíjelo mimo rámec slavistiky: u Karla Krejčího převažoval zájem o polskou a středoevropskou komparativní problematiku, u Bohumila Mathesia přesná klasifikace literárního tvaru sovětských autorů, cítěná na pozadí evropské literární zkušenosti. Ani generace jejich následovníků, M. Drozda, Z. Mathauser, R. Grebeníčková, nemůže být označena za slavisty, přestože všichni prohlubovali studium ruské literatury teoretickými a komparativními zřeteli: přemýšleli jinak.¹³

Slavistika nekladla vlastní otázky, „nestala se neopominutelnou součástí kulturně historických nebo politických úvah o perspektivách a možnostech českého národa: dotkl se snad Milan Kundera ve svých esejích o českém údělu třeba jen letmo ‚slovanské otázky‘? Zmínil ji Jan Patočka v *Kacířských esejích*?“¹⁴ Tím, jak zpochybnil sám základ oboru slavistika, Svatoň pobouřil pracovníky oddělení slovanských literatur ÚČSL a další stoupence slavistiky, tehdy chystající obnovu Slovanského ústavu.

V *Literárních novinách* vyšla 8. listopadu 2019 krátká reakce Libuše Benešové (lb), v níž argumentuje společnými počátky slovanských jazyků i literatur a shodným osudem slovanských národů zejména v poválečném období (aniž si všimla imperiálních důvodů); a končí příznačnou metodou — přisoudí autorovi nízké osobní pohnutky.

Následující číslo *Literárních novin* zveřejnilo rozsáhlejší polemický příspěvek Františky Sokolové s podobným přesvědčením o samozřejmosti oboru a o nečestnosti toho, kdo toto přesvědčení nesdílí: „Slavistika (slovanské studie) se přece pěstuje po celém světě...“ Jakožto dcera Jana Patočky se ohrazuje proti zmínce jeho jména: „Konečně o vztahu J. Patočky k slavistice. Nevím, proč by, u všech kozlů, měl Patočka psát o slovanské otázce, a právě v *Kacířských esejích*. Už snad o ní bylo napsáno dost. Zdá se mi, že někteří lidé budou stále hledat nějakého ideologa, za kterého by se mohli schovat.“ A autorovo pokrytectví ještě více odhaluje v ironickém závěru: „Nedomnívejme se tedy, že téma článku bylo Slované a slavistika. Ten název je jenom ‚skrytým předpokladem‘ přípravy veřejnosti na to, že hrozí opětovné založení toho ‚monstra‘ — Slovanského ústavu...“¹⁵

Slavistika je vskutku rozšířená, a to i ve slovanských zemích (na rozdíl od romanistiky, která nemá v zádech fundamentální „románstvo“ a Římská říše je tím, čím je: součástí dějin). Je otázkou, zda je taková samozřejmost slavistiky pro nás přínosná.¹⁶ Svatoňův kritický názor na její pojetí a na tzv. slovanské literatury nespadl z nebe, a už vůbec ne ad hoc připravovaného Slovanského ústavu. Dlouhodobě nepovažoval slavistiku za

13 Svatoň 1990a, s. 4.

14 Tamtéž.

15 Sokolová 1990, s. 5.

16 V této souvislosti lze zmínit jeden konkrétní příklad: v roce 1946 představil Jan Mukařovský v Paříži „přehled dnešního stavu československé teorie umění“ v přednášce „O strukturalismu“ (Mukařovský 1966), a to v Institut des études slaves; kdyby ji byl přednesl jinde, kde by mu snad někdo více naslouchal, mohli si možná Francouzi ušetřit dlouhou cestu k Derridovi.

příhodné komparatistické pole, které bylo příznivější na romanistice (od Vrchlického přes Šaldu po Václava Černého). Důvod viděl Svatoň právě v odlišném pochopení vlastního předmětu. Ze slavistů uznával jako originálního teoretického myslitele Franka Wollmana (jak to dokládá článek Marcela Černého ve *Světě literatury* č. 60).¹⁷

Vraťme se k polemice. V odpovědi v *Literárních novinách* z 13. prosince 1990 Vladimír Svatoň ještě vyjasnil svůj komparatistický evropský přístup ke slovanským literaturám:

V čem je krize slavistiky? Nejen ve vnějších podmínkách její existence, ale v samém jejím východisku. Věda není konstituována volbou vnějšího předmětu zkoumání, ale vyhraněným zorným úhlem, přístupem [...]. Myslím však, že právě toto východisko je falešné a že jednolitá věda o Slovanstvu (zejména o slovanských literaturách) neexistuje. Slované mají sice společný původ, ale více než tisíc let žijí v rozdílných regionech evropské kultury, na jejichž utváření spolupracují s národy neslovanskými. [...] Pokládám proto za příznačné, že autentické úvahy o českých dějinách („českém údělu“), např. u Milana Kundery nebo Jana Patočky, se naší (zdánlivé) příslušnosti ke slovanskému kontextu nemusejí vůbec dotknout: Patočka naopak zdůraznil proti koncepci Jungmannově význam opomíjeného pojetí Bolzanova, které má k ideji slovan-
ské celistvosti daleko...¹⁸

V jiném pozdějším textu Svatoň postřehl i „pozoruhodný fakt, že slovanství bylo v podstatě cizí i ruskému myšlení.“¹⁹

Redaktor Jan Lopatka (lop) polemiku ukončil poznámkou: „Redakce *LtN* se nadále domnívá, že otištění Svatoňova textu v č. 28 bylo závažným podnětem k otevření rozpravy o tomto oboru. Další už patří odborným časopisům.“ Dali tedy Svatoňovi poslední slovo a nepřáli si další reakce. Patrně i proto neotiskli text celý (což bylo ostatně v rubrice „Zasláno“ běžné) a neuvedli poslední větu, uchovanou v rukopisu: „Doufám, že dílo českých myslitelů může studovat každý, kdo má o ně zájem, aniž by potřeboval souhlas jejich potomků. Milan Kundera snad nezanechal v Čechách dceru...“

V pozdějších letech se k otázkám slavistiky Vladimír Svatoň v různých textech a situacích vracel. Vstřícně sledoval kolokvia mladých slavistů (kde mívával i úvodní slovo), opakovaně recenzoval jejich sborníky. Oceňoval u nich energii a novu orientaci: „pozornost mladých badatelů poutají otázky identity, dějinně filosofických koncepcí, mýtů a topoi.“²⁰ Nadějně znějí samy názvy jeho článků jako „Slavistika v letech přelomu“, „Na cestě k moderní slavistice“. V úvodu k publikaci ze sedmého setkání mladých slavistů se v charakteristice předložených studií prof. Svatoň opět odvolal na Patočku, jenž byl pro něho od mládí klíčový: „Uvědomil jsem si při jejich sledování, jak důležitá je myšlenka českého filosofa Jana Patočky, že je třeba, aby historickými a literárněkritickými pracemi prosvítalo ‚tažení velkých čar historických‘...“²¹

17 Černý 2019.

18 Svatoň 1990b, s. 5.

19 Svatoň 1998, s. 21.

20 Svatoň 2010b, s. 401.

21 Svatoň 2012, s. 9.

Z hlediska velkých historických čar a kulturních regionů uvažoval Vladimír Svatoň v diskusích o slavistice o třech oblastech: „Kulturně a historicky byly však slovanské národy rozděleny do tří regionů a podílely se na jejich politickém a kulturním dění i politickém profilování spolu s národy neslovanskými (východní Evropa, Balkán, střední Evropa).“²² Nakonec byl překvapen, že na tuto myšlenku došlo i v praxi při reorganizaci slavistických studií na Filozofické fakultě UK.

LITERÁRNÍ POLE

Komparatistické myšlení se u Vladimíra Svatoně stejně jako u Oldřicha Krále projevovalo také tím, že jakmile to bylo možné, založili pro ně podstatnou platformu: časopis *Svět literatury* v roce 1990, Centrum komparatistiky na Univerzitě Karlově v roce 1993.

Vladimír Svatoň byl po celou svou odbornou dráhu soustředěně ponořený do myšlení o literatuře. Zlom po roce 1989 mu přinesl paradoxní možnost: po zrušení oddělení světové literatury v Akademii věd měl ve dvašedesáti letech začít dráhu univerzitního učitele. I když o ni zprvu nestál, našel v ní nové pole pro skvělé přednášky a vnímavé studentské publikum. Svůj centrální cyklus „Evropské myšlení o literatuře“, každoročně nově komponovaný, přednášel až do akademického roku 2017/2018.

Kontextové vidění literárního díla přivedlo Svatoně vlastní logikou i k pojmu literárního pole v názvu jeho poslední knihy *Na cestě evropským literárním polem*. Nepřebíral ho od Pierra Bourdieua, jehož sociologické zaměření mu nebylo blízké. Sám přitom literárním polem nejen procházel, ale přispíval k němu také založením a mnohaletým vedením časopisu, participací na koncepci Centra komparatistiky, promyšlením struktury a kulturního pole slovanských literatur, s nímž nakonec souzněla reforma Ústavu slavistiky, rozsáhlou ediční prací na společných komparatistických monografiích. Také kolokvia *Světa literatury* byla jeho iniciativou, bez níž bychom se zde dnes nesetkávali. A k této participaci na vytváření literárního pole patří bezpochyby i uvedené Svatoňovy polemiky. Naznačily silný nástup osobností jeho generace a dramatické peripetie jejich odborné dráhy. U Vladimíra Svatoně v těchto příležitostných textech vysvítá mimořádné kontinuální myšlení vystavené diskontinuitě našich dějin. Sám z výšin času poznamenal na okraj svého (a každého) osudu:

Není jednoduché (a snad ani možné) opustit svou dobu a přejít do jiné epochy. Jurij Tyňanov napsal o generaci intelektuálních nadšenců a snílků v ruské kultuře na počátku devatenáctého století: „Lidem dvacátých let byla údělem těžká smrt, protože doba zemřela dřív než oni.“ Na tato slova musí připadnout víceméně každá generace. Když hovořím se svými studenty, opakuji si je sám.²³

Tato práce vznikla za podpory projektu „Kreativita a adaptabilita jako předpoklad úspěchu Evropy v propojeném světě“ reg. č.: CZ.02.1.01/0.0/0.0/16_019/0000734 financovaného z Evropského fondu pro regionální rozvoj.

22 Svatoň 2003, s. 22.

23 Svatoň 2004, s. 60.

PRAMENY:

- Svatoň, Vladimír. „Tvardovskij dnes“. *Literární noviny* 10, 16. prosince 1961, č. 50, s. 5.
- Drozda, Miroslav. „Tvardovskij dnešní“. *Literární noviny* 11, 13. ledna 1962, č. 2, s. 3.
- Hanzlík, Josef. „Poezie včerejší, poezie dnešní?“. *Literární noviny* 11, 20. ledna 1962, č. 3, s. 5.
- Rybák, Josef. „Jen poezie velkých myšlenek“. *Literární noviny* 11, 17. února 1962, č. 7, s. 4–5.
- Honzík, Jiří. „O Alexandru Tvardovském, avšak nejenom o něm“. *Plamen*, 1962, č. 5, s. 109–112.

LITERATURA:

- Aragon, Louis. „Ce roman que je tiens pour une oeuvre majeure“. In Kundera, Milan. *La Plaisanterie*. Paris : Gallimard, 1968. Též dostupné z: <https://www.lemonde.fr/archives/article/1968/10/11/je-me-refuse-a-croire-qu-il-va-se-taire-las-bas-un-biafra-de-l-esprit-ecrit-m-louis-aragon_2492721_1819218.html>.
- Bachtin, M. M. *Formální metoda v literární vědě*. Přel. Jiří Honzík. Uspořádal a doslov napsal Vladimír Svatoň. Poznámkami a rejstříkem opatřil Jiří Franěk. Praha : Lidové nakladatelství, edice Kmen, 1980.
- Černý, Marcel. „O slavistice, slovanství a slovanských literaturách: Několik reflexí V. Svatoně na dané téma“. *Svět literatury* 29, 2019, č. 60, s. 158–168.
- Mukařovský, Jan. „O strukturalismu“. *Studie z estetiky*. Praha : Odeon, 1966, s. 109–116.
- Svatoň, Vladimír. „Slovanská myšlenka a ruské slavjanofilství: Několik poznámek o dávné

- otázce“. In Václav Veber (ed.). *K úloze Slovanů v historii a současnosti*. Praha : Společnost přátel národů východu, 1998.
- Svatoň, Vladimír. „Kam pluje slavistický koráb z flotily FF UK?“. (Diskusní příspěvek). *Navýchod* 3, 2003, č. 5, s. 22.
- Svatoň, Vladimír. „Těžké loučení s minulostí“. *Host* 20, 2004, č. 4, s. 58–60.
- Svatoň, Vladimír. „Na cestě k moderní slavistice“. *Slavia* 79, 2010 (a), č. 2, s. 230–235.
- Svatoň, Vladimír. „Slavistika v letech přelomu“. *Slavia* 79, 2010 (b), č. 3–4, s. 396–401.
- Svatoň, Vladimír. „Slovo úvodem“. In *Prolínání slovanských prostředí*. Ed. M. Černý, K. Kedron a M. Příhoda. Červený Kostelec — Praha : Pavel Mervart — Filozofická fakulta UK, 2012, s. 9–13.
- Svatoň, Vladimír. *Na cestě evropským literárním polem*. Praha : Filozofická fakulta UK, 2017.

